Svenska Tankar

Barbro Westlund

Målet ska alltid vara att förstå vad man läser

NATUR & KULTUR

En av skolans viktigaste uppgifter är att hjälpa elever att på djupet förstå vad de läser. Alltmer forskning visar att *hur* lärare ger sina elever möjligheter att utveckla sin förståelse för olika texter får betydelse för elevers skolframgångar.

För att elever ska bli goda läsare räcker det inte med att de läser mycket. Det behövs mycket mer. I kursplanen i svenska uttrycks vikten av att elever möter olika texttyper. En elev som enbart läser böcker av samma genre kommer inte automatiskt att på djupet förstå andra texter.

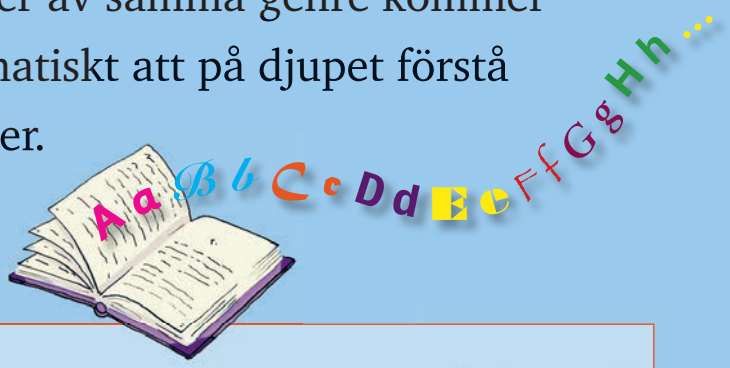

För innehållet i det här häftet står Barbro Westlund.
Läs mer om henne på sista sidan.

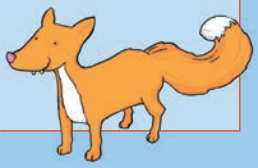

Vad är god läsförståelse?

Läsförståelse är den process som sker när läsaren utvinner och skapar mening vid mötet med en skriven text. Att utvinna mening ur texten innebär både att förstå vad författaren vill beskriva, berätta eller informera om i sin text och att tillföra texten egen bakgrundskunskap och egna erfarenheter. ”Sanningen” finns inte enbart i texten eller läsaren, utan det sker en **interaktion** mellan läsaren och texten.

Läsning är att **tänka** och gör därför anspråk på en kognitiv förmåga. En kognitiv förmåga handlar om en persons individuella tänkande, problemlösning och beslutsfattande. Men det räcker inte att enbart förklara läsförståelsen som en kognitiv förmåga. Även läsarens förmåga att känna engagemang och motivation påverkar läsförståelsen.

Ett **läsengagemang** innebär att läsningen ger eleven något personligen och att eleven upplever läsningen som meningsfull.

Läsengagemanget kan t.ex. utgå från att man läser för att lära, för att förstå instruktioner eller för att få uppleva något spännande, annorlunda eller roligt.

Den skönlitterära läsningen utvecklar förmågan att göra perspektivbyte, vilket betyder att man kan leva sig in i andra människors känslor eller levnadsförhållanden. Läsning av faktatexter eller instruktionstexter gör anspråk på en annan slags läsning.

Den skicklige läraren använder olika slags läsmaterial i sin undervisning. En läsebok är ett material, men den ska givetvis kompletteras med annan litteratur som omger eleverna.

Lässtrategier

Den som läser med god läsförståelse klarar dels att läsa som avkoppling, dels att läsa eftertänksamt med kritisk urskiljning. Den kan också använda läsning för att hämta information. I kursplanen i svenska uttrycks att elever från skolstarten ska lära sig strategier. Där nämns **lässtrategier** för att förstå och tolka texter, **strategier för att skriva** olika typer av texter samt **språkliga strategier** för att minnas och lära, till exempel att skriva ner något man talat om.

Lässtrategier för förståelse är de mentala verktyg eleven behöver bli utrustad med för ett livslångt lärande. De kan liknas vid de verktyg som finns i en snickares verktygslåda. Det hjälper inte att använda en stjärnskruvmejsel om det ska borras ett hål i ett skåp eller en spik om det behövs en skruv.

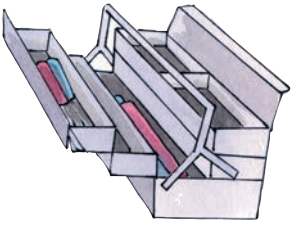

Precis som snickaren förstår att han använder olika verktyg för olika syften, använder den gode läsaren olika lässtrategier utifrån olika syften.

Vissa elever förstår på egen hand vilka strategier som är bäst att använda, medan andra elever behöver få lärarens aktiva stöd för att förstå hur de ska göra för att förstå en text på djupet.

Användning av olika strategier är inget mål i sig. Målet är att på djupet förstå vad man läser. Olika lässtrategier används för att ge tillfälliga stödstrukturer för tänkandet. Det kan gälla allt från grafiska tankemodeller eller stödanteckningar till att kunna berätta om sin förståelse för någon annan. Den gode läsaren använder inte bara ***en*** strategi vid läsning av en text utan växlar mellan olika strategier. Om en strategi inte fungerar på ett bra sätt prövas en annan. Så småningom automatiseras användningen av olika strategier. Vi tänker inte längre på hur vi gör när vi tar oss an en svår text.

Goda läsare

- är aktiva i sin läsning
- har klara mål för sin läsning och övervakar sin förståelse
- gör återkommande förutsägelser när de läser
- varierar läshastigheten vid olika textavsnitt
- ställer själva frågor och ändrar uppfattning om det behövs
- jämför texten med egen erfarenhet och med andra texter
- kan urskilja viktig information från oviktig; sammanfattar
- uppmärksammar främmande ord som stör förståelsen
- funderar på författarens avsikt, stil att skriva m.m.
- läser olika texter på olika sätt.

Läsförståelse och ordförråd

En av de faktorer som har högst samband med god läsförståelse är ordförråd. Ju fler ord vi har i vårt lyssnarförråd, desto lättare är det att förstå orden när vi möter dem i skriven text.

När nya ord kommer upp i undervisningen är det bra att läraren skriver orden på tavlan så att eleverna får stavningsmönster av orden. Hur stavas ordet? Går ordet att dela upp i mindre delar? Påminner ordet om något annat ord? De nya orden sätts sedan in i olika meningar och används på ett funktionellt och medvetet sätt.

Eleverna behöver också utveckla sitt ordförråd **på djupet**. Det gäller t.ex. att kunna kategorisera ord i överordnade och underordnade begrepp. Låt oss ta exemplet ”hund”. Underordande begrepp till ”hund” kan då bli olika hundraser, benämningen på hundfamiljens medlemmar (hane, tik, valp) och avslutas ”min hund Ludde”, som är alldeles speciell.

Inferenser

Vid både läsning och eget skrivande behöver eleverna göra tankepauser, och båda aktiviteterna gör anspråk på ett organiserat och kognitivt tänkande. Vad är syftet med texten? Vad kommer fram i texten? Vad kommer inte fram? Vad är det som är den röda tråden i berättelsen? En författare skriver aldrig hela texten utan lämnar utrymme för läsarens egna funderingar och tolkningar – läsaren är en nödvändig medskapare av den text som författaren skrivit. Utifrån ett läsperspektiv kallas detta för att göra **inferenser**.

Med inferenser menas den förståelse läsaren får av texten som inte uttrycks bokstavligen: en slutledningsförmåga. Textinformation integreras med den egna bakgrundskunskapen och en syntes uppkommer.

”Läsfixarna”

Med utgångspunkt från hur goda läsare gör för att förstå olika texter har läsforskare arbetat fram flera modeller som påverkar läsförståelsen, bl.a. Reciprocal teaching (reciprok undervisning). Den utvecklades av läsforskarna Palincsar & Brown på 1980-talet och utgick från vilka strategier goda läsare använder sig av. I dag används modellen flitigt i framför allt klassrum i USA och Nya Zeeland. Modellen har börjat göra intåg även i de svenska klassrummen.

Reciprocal teaching kan sammanfattas med att den är en vägledd diskussionsteknik, där eleverna tillsammans diskuterar och utmanas i sitt tänkande om olika texter.

I boken *Att undervisa i läsförståelse* redogörs för den teoretiska bakgrunden till Reciprocal teaching och för de fyra strategierna, ”läsfixarna”:

Spågumman Julia
(den som förutsäger)

Frågeapan (den som ställer frågor på olika nivåer)

Cowboy-Jim med lasso
(den som sammanfattar)

Fröken Detektiv
(den som klargör)

Syftet med användningen av ”läsfixarna” och andra strategier är att det ska ske en överförings-effekt, så att de kan användas som tankestöd i nya sammanhang vid mötet av olika texter framöver.

Att ställa frågor

Läsförståelse kan liknas vid ett världshav, för att klargöra hur komplex den är. De frågor läraren ställer till sina elever får betydelse för hur läsförståelsen utvecklas.

Om läraren enbart ställer frågor ”på ytan”, får hen aldrig syn på vad som döljer sig under ytan. För att utmana elevernas kognitiva tänkande, behöver läraren i så stor utsträckning som möjligt använda sig av frågor ”under ytan”.

Vissa frågor finns också längst ner på havsbotten, och dessa frågor som ibland väcks hos läsaren kan vi kalla livsfrågor.

Om vi läser sagan Rödluvan **på ytan** finner vi svaren direkt i texten, t.ex. ”Var bor mormor?” eller ”Vem möter Rödluvan på vägen?” Frågor **under ytan** kan vara: ”Varför klädde vargen ut sig till mormor?” eller ”Vad hade vargen gjort om mormor inte varit i stugan?” Frågor längst ner **på havsbotten**, s.k. livsfrågor, kan gälla vargens roll i sagan jämfört med hur den framställs i faktatexter. ”Är vargen farlig för människan?” eller ”Varför är vargar ofta elaka i sagor?”

Arbete med förståelse får aldrig bli själva fokuset för läsundervisningen, det är alltid **innehållet** i texten som är viktigast. Läs mer i *Att undervisa i läsförståelse* av Barbro Westlund.

I ABC-klubben för åk 2 finns läseboken Diamantjakten på tre svårighetsnivåer.

A-boken, B-boken och På väg

Läseboken för åk 2 finns i tre versioner. Böckerna innehåller samma berättelse, men **A-boken** har inte lika mycket text som **B-boken**. Läseboken **På väg** har minst textmängd och ökat bildstöd. Alla kapitel börjar och slutar på samma sidor i de olika versionerna.

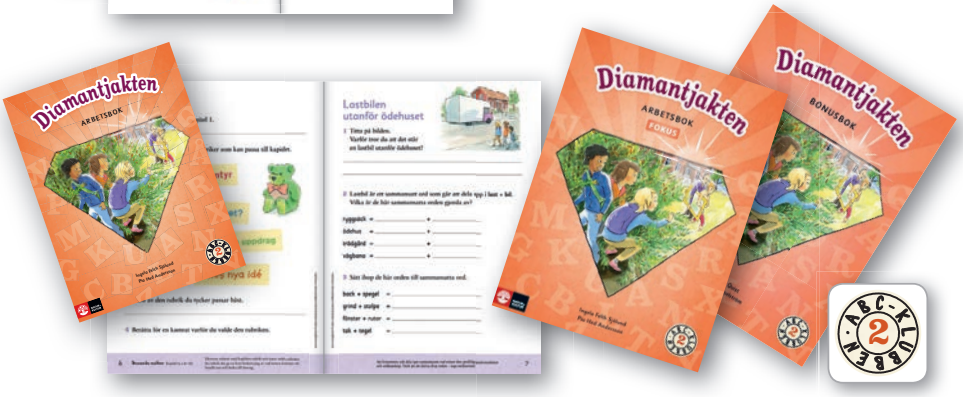

Arbetsboken, Arbetsboken Fokus, Bonusboken och ABC-klubbens app

I **Arbetsboken** utvecklar barnen sin läsning och skrivning. Arbetet utgår från texten i läseböckerna. Den gemensamma läsupplevelsen lockar till diskussioner och därefter arbetar eleverna både enskilt och i grupp. **Arbetsboken Fokus** passar elever som behöver ett tydligt upplägg med utvalda uppgiftstyper, bilder som stödjer innehållet och vägledande exempel. **Bonusboken** ger extra utmaningar för de elever som behöver sporras och arbeta vidare efter arbetsboken. **Appen** kan användas till att öva hemma och till kompletterande övningar i skolan.

I ABC-klubben vill vi lyfta fram vikten av undervisning. Framförallt de lärarledda laborationerna inför arbetet i arbetsboken och samtalen vid mötena med läsebokstexterna är väldigt viktiga. Vi vill hjälpa varje elev att bygga upp goda grunder och ett gott självförtroende när det gäller läsning och skrivning. Läs mer i ABC-klubbens lärarhandledningar och elevböcker.

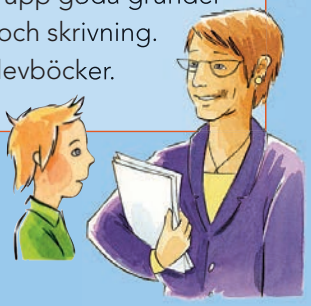

Författare till ABC-klubben

Läseböckerna

Mats Wänblad

Mats är författare och översättare. Han har bl.a. skrivit om fotbollstjejen Lovisa, Krabbsjögrund-böckerna och böckerna om Bolibompa-draken. Han är även medförfattare till Hjärnkontoret-böckerna och böckerna om Rut och Knut. Mats är författare till läseböckerna i ABC-klubben.

Arbetsböcker och lärarhandledningar åk 1 – 3

Pia Hed Andersson, Ingela Felth Sjölund

Pia och Ingela är båda lågstadie- och speciallärare med lång yrkeserfarenhet och specialkompetens i läs- och skrivinlärning, dyslexi och tal- och språkutveckling.

Lärarhandledningar

Ingvar Lundberg, Barbro Westlund

Professor emeritus Ingvar Lundberg var en av de främsta läsforskarna internationellt. Han var professor i psykologi och knuten till Göteborgs universitet. Ingvar Lundbergs forskning var främst inriktad mot läsinlärning. Några av de frågor han arbetade med var vilka kognitiva, sociala och språkliga förutsättningar som behövs för en god läsutveckling. Ingvar var medförfattare till ABC-klubbens lärarhandledning för åk 1.

Barbro är fil dr och lärarutbildare vid Stockholms universitet. På Natur & Kultur har hon bl a skrivit boken Att undervisa i läsförståelse. Barbro är medförfattare till ABC-klubbens lärarhandledningar för åk 2 och åk 3.

Svenska
Tankar

Barbro Westlund

SvenskaTankar är en serie häften om läs- och skrivundervisning. Här lyfter vi fram viktiga ämnen som vi tycker behöver belysas och diskuteras. Häftena vänder sig till lärare och föräldrar och syftar till att undanröja hinder och bana väg för en god läs- och skrivundervisning.

Du kan läsa mer om läromedlet ABC-klubben för förskoleklass till åk 3 på nok.se/abc-klubben.

Barbro Westlund är fil dr, lärarutbildare och lektor i läs- och skrivutveckling vid Stockholms universitet och har arbetat som klasslärare i svensk skola i 25 år. Hon har varit engagerad som expert i regeringens projekt Läslyftet och är en mycket uppskattad föreläsare. Barbro är medförfattare till ABC-klubbens lärarhandledningar för åk 2 och 3.

I detta häfte

Alltmer forskning visar att hur lärare ger sina elever möjligheter att utveckla sin förståelse för olika texter får betydelse för elevers skolframgångar. Men hur undervisar man i läsförståelse?

Natur & Kultur, Box 27 323, 102 54 Stockholm, tel 08-453 86 00, nok.se

978-91-27-43306-9